

ТИПИ СЛОВОЗМІНИ УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Зоряна Мацюк

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розкрито критерії поділу дієслів української мови на типи словозміни з урахуванням специфіки їх вивчення в іншомовній аудиторії, охарактеризовано п'ять основних типів особової парадигми дієслів, визначено специфіку морфонологічних та акцентуаційних змін, що супроводжують процес творення особових форм теперішнього та простої форми майбутнього часу.

Ключові слова: українська мова як іноземна, дієслово, тип словозміни, особова парадигма.

Українська мова має розгалужену систему граматичних форм, що стає великою перешкодою на шляху оволодіння нею як нерідною. Методична інтерпретація особливостей творення морфологічних форм дієслів української мови – це пошук ефективних прийомів і методів ознайомлення іншомовного слухача зі специфікою граматичного матеріалу та спроба інтенсифікації процесу його вивчення.

Полегшити освоєння граматичних закономірностей через систематизацію мовного матеріалу стає завданням методики викладання граматики, особливо на початковому етапі навчання [1]. Відомо, що „набагато кориснішими від граматичних термінів і формулювань є типові моделі, за якими студенти самостійно будують певні граматичні форми” [3: 17]. Лише частково поділяємо думку польського дослідника Александра Шульца про те, що традиційні методики навчання мови як іноземної зобов'язували вивчати напам'ять парадигми і ці знання істотно не впливали ні на граматичну, ні на комунікативну компетенцію [11: 159]. Як стверджують українські методисти, принцип комунікативності в навчанні мови як іноземної не означає відсутності спеціальної цілеспрямованої роботи над засвоєнням елементів системи мови, зокрема граматичних форм, які становлять „будівельний матеріал”, без якого не може відбутися будь-яке вербальне спілкування [6: 72].

Особливість словозміни української мови в системі різних частин мови відтворив у спеціальних таблицях професор Олександр Тараненко [10]. За словами Іштвана Удварі, їх було використано як додаток у тлумачному українсько-угорському словнику, щоб „користувачі мали належне уявлення про словозміну української мови” [5: 3].

Дієслово є однією з тих частин мови, яка відзначається багатством граматичних форм. За співвідношенням основ інфінітива та теперішнього (майбутнього) часу всі дієслова української мови поділяють на 12 структурних класів [9: 311–319]. Ця класифікація має в основному формально-структурне значення і служить базою для виокремлення двох типів дієвідмінювання з увагою на характер особових закінчень в однині та множині теперішнього і майбутнього часу (для дієслів доконаного виду), крім так званих атематичних дієслів.

Для методики викладання української мови як іноземної, однак, важливо виділи-

ти певні моделі, розробити типологію особової дієслівної парадигми з урахуванням різноманітних морфологічних явищ та акцентуації. Надзвичайно актуальною, що засвідчують нечисленні навчальні словники [8], є проблема навчального лексикографічного опрацювання дієслів української мови як іноземної. У доцільності лінгводидактичної роботи переконують праці російських методистів, в яких глибоко висвітлено особливості поділу дієслів на окремі продуктивні групи для полегшення процесу засвоєння їхнього дієвідмінювання [12].

Основне завдання цієї статті – виявити критерії поділу дієслів української мови на типи словозміни з урахуванням специфіки їх вивчення в іншомовній аудиторії, виділити та охарактеризувати типи зміни дієслів за особами в однині та множині теперішнього та простої форми майбутнього часу.

Традиційний поділ дієслів на дві дієвідміни може стати вихідним у практиці навчання іноземців щодо вибору парадигми особових закінчень *-ю, -єш /-їш, -є (-еть) /-їть, -ємо /-їмо, -ете /-їте, -ють /-ять*, що додаються до основи теперішнього часу з кінцевим голосним чи м'яким приголосним звуком, або особових закінчень *-у, -єш /-иш, -є (-еть) /-ить, -ємо /-імо, -ете /-ите, -уть /-ать*, що приєднуються до основи на твердий приголосний, напр.: *чита-ю / терп-лю; чита-єш / сто-їш, чита-є (чита-еть-ся) / сто-їть, чита-ємо / сто-їмо, чита-ете / сто-їте, чита-ють / сто-ять* або *пиш-у / крич-у, пиш-єш / крич-иш, пиш-є / крич-ить, пиш-ємо / крич-імо, пиш-ете / крич-ите, пиш-уть / крич-ать*. Однак подальше групування дієслів необхідно проводити з урахуванням усіх можливих морфологічних змін та акцентуаційних явищ, що відбуваються в основі інфінітива при творенні особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу, а саме: а) збереження / усічення суфіксів основи інфінітива; б) чергування голосних і приголосних звуків; в) особливості наголошування. При встановленні типів словозміни та визначенні їхнього кількісного складу важливого значення набувають такі елементи структури основи, як префікси та суфікси. Співвідносні похідні дієслова з постфіксом *-ся* належать до тих самих типів словозміни, що й дієслова без нього.

На основі аналізу близько 800 дієслів, які, на нашу думку, мають бути об'єктом вивчення в курсі української мови як іноземної, вдалося виділити **п'ять основних типів словозміни**.

Перший тип складають дієслова, у структурі основи інфінітива яких є суфікси *-а- (-я-), -ва-, -і-*, що в процесі творення особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу зберігаються, напр.: *віт-а(ти), пиш-а(ти), чек-а(ти), чит-а(ти); виробл-я(ти), дозвол-я(ти), рівн-я(ти); вби-ва(ти), відбу-ва(ти), зави-ва(ти); розум-і(ти), вечор-і(ти), біл-і(ти), рад-і(ти), ніяков-і(ти)* та ін.

Кількісно найбагатшою серед них є група дієслів із суфіксом *-а- (-я-)*. Здебільшого це непохідні дієслова з членованою основою, напр.: *віт-а(ти), пиш-а(ти), чек-а(ти), чит-а(ти)* та ін. Частина з них є похідними віддієслівними, відіменниковими, відприкметниковими дериватами, які утворені за допомогою суфікса *-а- (-я-)*, напр.: *вивчити* → *вивч-а(ти)*, *виробити* → *виробл-я(ти)*, *дозволити* → *дозвол-я(ти)*, *закласти* → *заклад-а(ти)*; *кінець* → *кінч-а(ти)*, *обід* → *обід-а(ти)*; *рівний* → *рівн-я(ти)*; префіксів *в-, ви-, від-, роз-*, напр.: *кидати* → *в-кидати*, *кликати* → *ви-кликати*, *міряти* → *від-міряти*, *ганяти* → *роз-ганяти*.

Менш чисельною є група дієслів із суфіксом *-ва-*. Вона об'єднує дієслова недоконаного виду, більшість з яких перебувають на третьому ступені словотвірного лан-

цюжка і є похідними від префіксальних дієслів, твірними для яких є дієслова *бити, бути, вити, гнити, гріти, діти, дутти, зріти, крити, лити, мити, пити, пливти, пріти, рити, шити*, напр.: *бити* → *в-бити* → *вби-ва(ти)*, *бути* → *від-бути* → *відбу-ва(ти)*, *вити* → *за-вити* → *зави-ва(ти)* та інші, а також дієслова з членованою непохідною основою або зв'язаним коренем, напр.: *сіяти* → *за-сіяти* → *засі-ва(ти)*; *відпочити* → *відпочи-ва(ти)*, *спочити* → *спочи-ва(ти)*, *перепочити* → *перепочи-ва(ти)*.

Найменш чисельною є група дієслів зі суфіксом *-і-*, які є результатом суфіксального словотворення від основ іменників, прикметників, прислівників, напр.: *розум* → *розум-і(ти)*, *вечір* → *вечор-і(ти)*; *білий* → *біл-і(ти)*, *радий* → *рад-і(ти)*, *ніяково* → *ніяков-і(ти)* та ін.

Дієвідмінювання пов'язане з приєднанням особових закінчень дієслів першої дієвідміни, напр.:

	<i>чит-а(ти)</i>	<i>проли-ва(ти)</i>	<i>хвор-і(ти)</i>
	однина		
1 особа	<i>чита-ю</i>	<i>пролива-ю</i>	<i>хворі-ю</i>
2 особа	<i>чита-єш</i>	<i>пролива-єш</i>	<i>хворі-єш</i>
3 особа	<i>чита-є</i>	<i>пролива-є</i>	<i>хворі-є</i>
	множина		
1 особа	<i>чита-ємо</i>	<i>пролива-ємо</i>	<i>хворі-ємо</i>
2 особа	<i>чита-єте</i>	<i>пролива-єте</i>	<i>хворі-єте</i>
3 особа	<i>чита-ють</i>	<i>пролива-ють</i>	<i>хворі-ють</i>

Процес словозміни не ускладнений морфологічними змінами в основі інфінітива. Однак встановити належність дієслів власне до цього типу буває нелегко через наявність суфіксів *-а(-я-)*, *-ва-*, *-і-* у структурі основи дієслів інших типів словозміни.

Наголос у дієсловах із суфіксом *-а-* є нерухомим, пор.: *думати* – *дума-ю*, *дума-єш*, *дума-є*, *дума-ємо*, *дума-єте*, *дума-ють*; у дієсловах із суфіксами *-ва-* та *-і-* постійно наголошеним є суфікс, пор.: *відмива(ти)* – *відмива-ю*, *відмива-єш*, *відмива-є*, *відмива-ємо*, *відмива-єте*, *відмива-ють*; *хворі'(ти)* – *хворі'-ю*, *хворі'-єш*, *хворі'-є*, *хворі'-ємо*, *хворі'-єте*, *хворі'-ють*.

Другий тип утворюють дієслова, в основі інфінітива яких є суфікси *-а(-я-)*, *-ва-*, *-и-*, *-і- (-ї-)*, які в процесі творення особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу втрачаються.

Відповідно до характеру змін, які відбуваються у структурі основи теперішньо-майбутнього часу, можна виділити **два підтипи**.

Перший підтип об'єднує дієслова з суфіксами *-а-* (*-я-*), *-ва-*, *-и-*, *-і- (-ї-)*, в яких при додаванні особових закінчень кінцевий приголосний основи не змінюється, напр.: *крич-а(ти)*, *мч-а(ти)*, *мрі-я(ти)*, *смі-я(ти)(ся)*; *бач-и(ти)*, *борон-и(ти)*, *вар-и(ти)*, *важ-и(ти)*, *вч-и(ти)*; *гуд-і(ти)*, *гор-і(ти)*, *рев-і(ти)*, *сон-і(ти)*, *го-ї(ти)*, *до-ї(ти)*, *кле-ї(ти)* та ін.

Переважають дієслова з суфіксом *-и-*, серед яких є непохідні, напр.: *бач-и(ти)*, *борон-и(ти)*, *вар-и(ти)*, *важ-и(ти)*, *вч-и(ти)*, *говор-и(ти)*, *гол-и(ти)*, *діл-и(ти)*, *кресл-и(ти)*; дієслова зі зв'язаним коренем *-пн-*, напр.: *зу-пн-и(ти)*, *с-пн-и(ти)*, *перепн-и(ти)*; похідні віддієслівні, відіменникові, відприкметникові деривати, напр.: *бач-и(ти)* → *по-бачити* → *побачити-ся*, *борон-и(ти)* → *боронити-ся*, *вч-и(ти)* →

за-вчити → *завчити-ся*, *говор-и(ти)* → *за-говорити* → *заговорити-ся*, *привез(ти)* → *привоз-и(ти)*, *вага* → *важ-и(ти)*, *дзвін* → *дзвон-и(ти)*, *знак* → *знач-и(ти)*, *чист(ий)* → *чист-и(ти)*.

Менш чисельною є група дієслів з суфіксом *-а- (-я-)*, які бувають непохідними та похідними префіксальними утвореннями, напр.: *бр-а(ти)* → *за-брати*, *бо-я(ти-ся)* → *в-боятися*, *з-боятися*, *пере-боятися*, *по-боятися*, *зв-а(ти)* → *на-звати*, *ірж-а(ти)* → *за-іржати*, *крич-а(ти)* → *за-кричати*, *роз-кричати-ся*, *мовч-а(ти)* → *за-мовчати*, *мч-а(ти)* → *при-мчати* → *примчати-ся*, *пр-а(ти)* → *ви-прати*, *рв-а(ти)* → *ви-рвати*, *сі'-я(ти)* → *за-сі'яти*, *сто-я(ти)* → *ви-стояти*; відіменниковими дериватами, напр.: *мрі(я)* → *мрі-я(ти)*, *сміх* → *смі-я(ти)(ся)*.

Кількісно невеликою є група дієслів недокожаного виду із суфіксом інфінітива *-ва-*, які є похідними суфіксальними дериватами від непохідних чи похідних префіксальних дієслів, напр.: *да(ти)* → *да-ва(ти)* і *да(ти)* → *від-дати* → *відда-ва(ти)*, *ку(ти)*¹ 'б'ючи молотком по металу, надавати йому потрібної форми'² → *ку-ва(ти)*, *гр-а(ти)* → *ви-грати* → *вигра-ва(ти)* і т.д.

До цього типу словозміни належить непохідне дієслово *жу-ва(ти)* та похідне відвігукове дієслово *ку-ва(ти)*² 'видавати звуки „куку”', які становлять базу для творення префіксальних дієслів докожаного виду цього ж типу словозміни, напр.: *жу-ва(ти)* → *з-жувати*, *пере-жувати*, *ку-ва(ти)* → *за-кувати*.

Обмеженою є група дієслів із суфіксом *-і- (-ї-)*. Переважно це непохідні слова, напр.: *гуд-і(ти)*, *гор-і(ти)*, *рев-і(ти)*, *сон-і(ти)*; *го-ї(ти)*, *до-ї(ти)*, *кле-ї(ти)*, або утворені від них за допомогою префіксів дієслова, що мають аналогічний тип словозміни, напр.: *гуд-і(ти)* → *за-гудіти*, *гор-і(ти)* → *за-горіти-ся*, *рев-і(ти)* → *за-ревіти*, *сон-і(ти)* → *за-соніти*; *го-ї(ти)* → *за-гоїти*, *до-ї(ти)* → *з-доїти*, *кле-ї(ти)* → *за-клеїти* та ін.

Для творення особових форм використовують два типи особових закінчень – з тематичними голосними [e] та [y] або [и] та [а], що приєднуються до усіченої основи на голосний за допомогою інтервокального звуку [й], а основа на приголосний не знає змін, напр.:

	<i>смі-я(ти)(ся)</i>	<i>сто-я(ти)</i>	<i>рв-а(ти)</i>
		однина	
1 особа	<i>смі-ю(ся)</i>	<i>сто-ю</i>	<i>рв-у</i>
2 особа	<i>смі-єш(ся)</i>	<i>сто-їш</i>	<i>рв-єш</i>
3 особа	<i>смі-єть(ся)</i>	<i>сто-їть</i>	<i>рв-є</i>
		множина	
1 особа	<i>смі-ємо(ся)</i>	<i>сто-їмо</i>	<i>рв-емо</i>
2 особа	<i>смі-єте(ся)</i>	<i>сто-їте</i>	<i>рв-єте</i>
3 особа	<i>смі-ють(ся)</i>	<i>сто-яють</i>	<i>рв-уть</i>
або	<i>да-ва(ти)</i>	<i>вигра-ва(ти)</i>	<i>визна-ва(ти)</i>
		однина	
1 особа	<i>да-ю</i>	<i>вигра-ю</i>	<i>визна-ю</i>
2 особа	<i>да-єш</i>	<i>вигра-єш</i>	<i>визна-єш</i>
3 особа	<i>да-є</i>	<i>вигра-є</i>	<i>визна-є</i>

	множина		
1 особа	<i>да-ємо</i>	<i>вигра-ємо</i>	<i>визна-ємо</i>
2 особа	<i>да-єте</i>	<i>вигра-єте</i>	<i>визна-єте</i>
3 особа	<i>да-ють</i>	<i>вигра-ють</i>	<i>визна-ють</i>

Процес словозміни може супроводжуватися типовим чергуванням в корені нуля звука [ø] зі звуком [e], що зумовлено занепадом зредукованих: *бр-а(ти) – бер-у, пр-а(ти) – пер-у*; появою вставного звука [o] в корені дієслова *зв-а(ти) – зов-у*, паралельно існує форма без вставного голосного, пор.: *зв-а(ти) – зв-у*.

Наголос у дієсловах цього підтипу має різний характер. Сталим він є для дієслів з наголошеним коренем, напр.: *крéсл-и(ти) – крéсл-ю, підви'ц-и(ти) – підви'ц-у, мрі'-я(ти) – мрі'-ю*. Наголос може переходити із суфікса на закінчення і зберігатися там в усіх особових формах або лише у формі першої особи однини, напр.: *рв-á(ти) – рв-у́, рв-éш, рв-é, рв-емó, рв-ете́, рв-у́ть; леж-á(ти) – леж-у́, леж-и'ш, леж-и'ть, леж-имó, леж-итé, леж-а́ть*, але *до-í'(ти) – до-ю́, до́-їш, до́-їть, до́-їмо, до́-їте, до́-я́ть; ліч-и'(ти) – ліч-у́, лі'ч-иш, лі'ч-ить, лі'ч-имо, лі'ч-ите, лі'ч-а́ть*. Втрата в процесі словозміни наголошеного суфікса *-ва-* приводить до переміщення наголосу на флексію, пор.: *ста-ва́(ти) – ста-ю́, ста-е'ш, ста-е', ста-е'мо, ста-е'те, ста-ю'ть*.

До **другого підтипу** входять похідні та непохідні дієслова, в основі інфінітива яких виділяють суфікси *-а-, -и-, -і-*, а процес творення особових форм супроводжується різноманітними морфонологічними змінами, напр.: *каз-а(ти), різ-а(ти), сп-а(ти); вод-и(ти), нос-и(ти), ход-и(ти); вис-і(ти), лет-і(ти)*.

Кількісно переважають дієслова з суфіксом *-и-*, серед яких є як непохідні, так і похідні віддієслівні, відіменникові деривати, напр.: *вод-и(ти) → в-водити, нос-и(ти) → в-носити, мов-и(ти) → в-мовити, ход-и(ти) → в-ходити; вага → важ-и(ти), дзвін → дзвон-и(ти), уява → уяв-и(ти)*.

Порівняно меншою є група дієслів із суфіксом *-а-*, які можуть бути непохідними або похідними внутрідієслівними утвореннями напр.: *каз-а(ти) → за-казати, пере-казати; різ-а(ти) → в-різати, за-різати, пере-різати; сп-а(ти) → за-спати, про-спати* тощо.

До цього підтипу входять також дієслова зі суфіксом *-і-* та похідні від них дієслова, напр.: *вис-і(ти) → по-висіти, лет-і(ти) → в-летіти, лет-і(ти) → з-летіти → злетіти-ся, сид-і(ти) → по-сидіти, за-сидіти-ся, на-сидіти-ся* та ін.

Процес творення особових форм від дієслів цього підтипу супроводжується появою інтервокального звука [й] або чергуванням кінцевих приголосних звуків [д] – [дж], [з] – [ж], [с] – [ш], [т] – [ч] в усіх особах чи лише в першій особі однини, напр.: *каз-а(ти) – каж-у, каж-еш, каж-е, каж-емо, каж-ете, каж-уть*; але *сид-і(ти) – сидж-у, сид-иш, сид-ить, сид-имо, сид-ите, сид-я́ть; воз-и(ти) – возж-у, воз-иш, воз-ить, воз-имо, воз-ите, воз-я́ть; прос-и(ти) – прош-у, прос-иш, прос-ить, прос-имо, прос-ите, прос-я́ть; лет-і(ти) – леч-у, лет-иш, лет-ить, лет-имо, лет-ите, лет-я́ть*; а також звукосполучень [ст] – [шч], [зд] – [ждж] у формі першої особи однини, напр.: *маст-и(ти) – ма[шч]-у, їзд-и(ти) – їждж-у*. Крім них, спостерігаємо особливі чергування губних приголосних звуків [б], [п], [в], [м], [ф] із сполученням звуків [бл], [пл], [вл], [мл], [фл] у першій особі однини і в третій особі множини, напр.: *люб-и(ти) – любл-ю / любл-я́ть, ліп-и(ти) – ліпл-ю / ліпл-я́ть, лов-и(ти) – ловл-ю / ловл-я́ть, лом-и(ти) – ломл-ю / ломл-я́ть, граф-и(ти) – графл-ю / графл-я́ть*. Процес

пом'якшення приголосних умотивований додаванням закінчень *-ю* і *-ять*. Із суплецією коренів праслов'янської мови пов'язані чергування коренів *їд-/їх-*, *сл-/шл-*, *зн-/жен-*, напр.: *їх-а(ти) – їд-у*, *сл-а(ти) – шл-ю*, *зн-а(ти) – жен-у*. Увагу іноземного слухача варто звернути на дієслово *слати*¹, в основі якого з'являється історично втрачена фонема /t/, а також фонема /e/, пор.: *сл-ати – стел-ю*, *стел-ши*, *стел-ить*, *стел-имо*, *стел-ите*, *стел-ять*.

Дієслова другого підтипу з наголошеним коренем мають нерухомий наголос, напр.: *кли'кати – кли'ч-у*, *кли'ч-еш*, *кли'ч-е*; *кли'ч-емо*, *кли'ч-ете*, *кли'ч-уть*; *ста́в-и(ти) – ста́вл-ю*, *ста́вл-ши*, *ста́вл-ить*, *ста́вл-имо*, *ста́вл-ите*, *ста́вл-ять*. У дієсловах з наголошеним суфіксом *-и-* наголос у формі першої особи однини переходить на закінчення, а в усіх інших формах – на корінь, пор.: *прос-и'(ти) – прош-у́*, *про́с-ши*, *про́с-ить*, *про́с-имо*, *про́с-ите*, *про́с-ять*. У дієсловах з наголошеними суфіксами *-а-* та *-і-* наголос у процесі словозміни закріплюється за кінцевим голосним флексії, напр.: *мовч-а́(ти) – мовч-у́*, *мовч-и'ш*, *мовч-и'ть*, *мовч-имó*, *мовч-итé*, *мовч-а́ть*; *сид-і'(ти) – сидж-у́*, *сид-и'ш*, *сид-и'ть*, *сид-имó*, *сид-итé*, *сид-я'ть*; або переходить на корінь в усіх особових формах, напр.: *хот-і'(ти) – хóч-у*, *хóч-еш*, *хóч-е*, *хóч-емо*, *хóч-ете*, *хóч-уть*. У деяких дієсловах наголос не має постійного характеру, пор.: *пис-а́(ти) – пиш-у́*, але *пи'ш-еш*, *пи'ш-е*, *пи'ш-емо*, *пи'ш-ете*, *пи'ш-уть*.

Третій тип словозміни об'єднує дієслова, в основі інфінітива яких є суфікси *-ува-* (*-юва-*), *-ну-*, які у процесі творення особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу частково усикаються, напр.: *буд-ува(ти)*, *дяк-ува(ти)*, *гост-юва(ти)*, *гля-ну(ти)*, *су-ну(ти)*

Кількісно найбагатшою є група дієслів із суфіксом *-ува-* (*-юва-*), серед яких виділяємо як непохідні, так і похідні віддієслівні, відіменникові, відприкметникові вербативи, напр.: *буд-ува(ти) → в-будувати*, *во-юва(ти) → за-воювати*, *дяк-ува(ти) → по-дякувати*, *викон-ува(ти) → пере-виконувати*, а також *гість → гост-юва(ти)*, *дар → дар-ува(ти)*, *сум → сум-ува(ти)*, *рад(ий) → рад-ува(ти)*, *хитр(ий) → хитр-ува(ти)*.

Менш чисельно представлена група дієслів із суфіксом *-ну-*, які бувають непохідними і префіксальними похідними внутрідієслівними утвореннями, напр.: *гля-ну(ти) → по-глянути*, *су-ну(ти) → від-сунути*, *то-ну(ти) → в-тонути*, *торк-ну(ти) → за-торкнути*; відприкметниковими дериватами, напр.: *блід(ий) → блід-ну(ти)*, *гірк(ий) → гірк-ну(ти)*, *тих(ий) → тих-ну(ти)*.

Творення особових форм відбувається за участю першої парадигми особових закінчень і супроводжується усіченням частин *-ва-* і *-н-* суфіксів основи інфінітива *-ува-* (*-юва-*) і *-ну-*, пор.:

	<i>куп-ува(ти)</i>	<i>тис-ну(ти)</i>	<i>повер-ну(ти)</i>
		однина	
1 особа	<i>куп-у-ю</i>	<i>тис-н-у</i>	<i>повер-н-у</i>
2 особа	<i>куп-у-еш</i>	<i>тис-н-еш</i>	<i>повер-н-еш</i>
3 особа	<i>куп-у-є</i>	<i>тис-н-є</i>	<i>повер-н-є</i>
		множина	
1 особа	<i>куп-у-ємо</i>	<i>тис-н-ємо</i>	<i>повер-н-ємо</i>
2 особа	<i>куп-у-ете</i>	<i>тис-н-ете</i>	<i>повер-н-ете</i>
3 особа	<i>куп-у-ють</i>	<i>тис-н-уть</i>	<i>повер-н-уть</i>

Специфіка наголосу дієслів третього типу словозміни полягає у збереженні його місця на корені, напр.: *порі'вн-юва(ти)* – *порі'вн-ю-ю*, *порі'вн-ю-єш*, *порі'вн-ю-є*, *порі'вн-ю-ємо*, *порі'вн-ю-єте*, *порі'вн-ю-ють*; *ки'-ну(ти)* – *ки'-н-у*, *ки'-н-єш*, *ки'-н-є*, *ки'-н-ємо*, *ки'-н-єте*, *ки'-н-уть* або на усіченій частині дієслівного суфікса -ува- (-юва-), пор.: *куп-у'ю*, *куп-у'єш*, *куп-у'є*, *куп-у'ємо*, *куп-у'єте*, *куп-у'ють*; *прац-ю'ю*, *прац-ю'єш*, *прац-ю'є*, *прац-ю'ємо*, *прац-ю'єте*, *прац-ю'ють*. Дієслова з наголошеним суфіксом -ну- переважно мають наголос на закінченні, пор.: *зас-ну'(ти)* – *зас-н-у'*, *зас-н-єш*, *зас-н-є*, *зас-н-ємо*, *зас-н-єте*, *зас-н-ють*, і лише деякі з них наголошеним мають корінь, крім форми першої особи однини, пор.: *то-ну'(ти)* – *тон-у'*, *тón-єш*, *тón-є*, *тón-ємо*, *тón-єте*, *тón-ють*.

Четвертий тип словозміни представляють дієслова з кореневою основою та похідні безсуфіксні дієслова зі зв'язаною основою інфінітива, яка не існує без префікса, напр.: *вез(ти)*, *ду(ти)*, *зна(ти)*, *ма(ти)*, *ми(ти)*, *нес(ти)*, *плив(ти)*, *чу(ти)*, *ши(ти)*; *берег(ти)*, *волок(ти)*, *ляг(ти)*, *мог(ти)*, *пек(ти)*, *сік(ти)*, *стриг(ти)*; *вес(ти)*, *клас(ти)*, *крас(ти)*, *мес(ти)*, *плес(ти)*, *пряс(ти)*; *взя(ти)*, *ду(ти)*, *жа(ти)*¹ 'зрізати', *жа(ти)*² 'стискати', *м'я(ти)*, *поча(ти)*, *тя(ти)*; *боро(тися)*, *коло(ти)*, *моло(ти)*, *поло(ти)*, *поро(ти)*; *ді(ти)*, *ста(ти)*, *тяг(ти)*; *бити*, *вити*² 'з'єднувати в одне ціле', *ли(ти)*, *пи(ти)*; *жи(ти)*, *плис(ти)*, *рос(ти)* тощо.

Морфологічні зміни, що супроводжують процес творення особових форм теперішнього і простої форми майбутнього часу, мають дуже різний характер. Серед них є закономірні чергування приголосних звуків, які не є важкими для іноземного слухача, а також історичні чергування, які треба запам'ятати. Деякі мовознавці навіть вважають за недоцільне виділяти такі дієслова в окремі самостійні типи [7: 94].

Специфіку змін, що відбуваються у структурі основи інфінітива, відображають **вісім підтипів**.

Перший підтип – це дієслова, основа інфінітива яких збігається з основою теперішньо-майбутнього часу, напр.: *вез(ти)*, *ви(ти)*¹ 'видавати протяжні звуки', *ду(ти)*, *зна(ти)*, *ма(ти)*, *ми(ти)*, *нес(ти)*, *плив(ти)*, *чу(ти)*, *ши(ти)*, а також їхні похідні, утворені за допомогою префіксів *в-*, *ви-*, *від-*, *до-*, *з-*, *за-*, *на-*, *над-*, *по-*, *пере-*, *під-*, *при-*, *про-*, напр.: *везти* → *в-везти*, *ви-везти*, *від-везти*, *до-везти*, *з-везти*, *за-везти*, *на-везти* і т.д.

Творення особових форм відбувається за участю першої парадигми особових закінчень, що приєднуються до основи, яка не зазнає морфологічних змін, напр.:

	<i>вез(ти)</i>	<i>зна(ти)</i>	<i>чу(ти)</i>
		однина	
1 особа	<i>вез-у</i>	<i>зна-ю</i>	<i>чу-ю</i>
2 особа	<i>вез-єш</i>	<i>зна-єш</i>	<i>чу-єш</i>
3 особа	<i>вез-є</i>	<i>зна-є</i>	<i>чу-є</i>
		множина	
1 особа	<i>вез-ємо</i>	<i>зна-ємо</i>	<i>чу-ємо</i>
2 особа	<i>вез-єш</i>	<i>зна-єш</i>	<i>чу-єш</i>
3 особа	<i>вез-ють</i>	<i>зна-ють</i>	<i>чу-ють</i>

Дієслова з наголошеним коренем мають нерухомий наголос, напр.: *ма́(ти)* – *ма́-ю*, *ма́-єш*, *ма́-є*, *ма́-ємо*, *ма́-єте*, *ма́-ють*. У дієсловах з наголосом на інфінітивному

суфіксі *-ти* акустично найсильнішим є останній голосний звук закінчення особових форм, напр.: *вез(ти')* – *вез-у́, вез-éш, вез-é, вез-емо́, вез-етé, вез-у́ть*.

Другий підтип об'єднує кореневі дієслова недоконаного та доконаного виду, основа інфінітива яких закінчується на приголосний звук [г] або [к], напр.: *берег(ти), волок(ти), ляг(ти), мог(ти), пек(ти), сік(ти), стриг(ти)*, та похідні від них деривати, утворені за допомогою префіксів *ви-, від-, з-, за-, об-, під-, по-, при-, роз-*, напр.: *берег(ти)* → *з-берегти, по-берегти, при-берегти* і т.д. Сюди належить дієслово *допомогти*, у структурі основи якого вичленовують два префікси *до-* і *по-*.

Особові форми від дієслів цього підтипу утворюються приєднанням першої парадигми закінчень, за винятком дієслова *біг(ти)* та похідних від нього префіксальних дериватів. Кінцеві приголосні основи в усіх формах змінюються [г] – [ж], [к] – [ч], напр.:

	<i>мог(ти)</i>	<i>сік(ти)</i>	<i>біг(ти)</i>
		однина	
1 особа	<i>мож-у</i>	<i>січ-у</i>	<i>біж-у</i>
2 особа	<i>мож-еш</i>	<i>січ-еш</i>	<i>біж-иш</i>
3 особа	<i>мож-е</i>	<i>січ-е</i>	<i>біж-ить</i>
		множина	
1 особа	<i>мож-емо</i>	<i>січ-емо</i>	<i>біж-имо</i>
2 особа	<i>мож-ете</i>	<i>січ-ете</i>	<i>біж-имо</i>
3 особа	<i>мож-уть</i>	<i>січ-уть</i>	<i>біж-ать</i>

Наголос у дієсловах цього підтипу, крім дієслів *могти* та *лягти*, падає на особові закінчення, напр.: *берег(ти)* – *береж-у́, береж-éш, береж-é, береж-емо́, береж-етé, береж-у́ть*, але *мог(ти)* – *мо́ж-у, мо́ж-еш, мо́ж-е, мо́ж-емо, мо́ж-ете, мо́ж-уть*.

До **третього підтипу** входять дієслова з вільним коренем, напр.: *вез(ти), клас(ти), крас(ти), мес(ти), плес(ти), пряс(ти)*, а також похідні від них префіксальні дієслова, напр.: *вести* → *в-вести, ви-вести, від-вести, з-вести, за-вести, на-вести, об-вести, пере-вести, під-вести, по-вести, при-вести, про-вести, роз-вести* і т.д.

При творенні особових форм в основі інфінітива цих дієслів відбуваються чергування, що пояснюються дією в минулому асимілятивно-дисимілятивних процесів, внаслідок яких група приголосних [tʰ], [dʰ] змінилася на [stʰ], напр.: **plet-ti* → **ple-tti* → **ple-sti* – укр. *плести* [2: 40]. У сучасній українській мові етимологічні звуки [т], [д] виявляються в усіх особових формах, пор.: *вез(ти)* – *вед-у, вед-еш, вед-е, вед-емо, вед-ете, вед-уть* або *плес(ти)* – *плет-у, плет-еш, плет-е, плет-емо, плет-ете, плет-уть*.

До цього ж підтипу можна включити дієслова *іти, сісти*, а також дієслово *бути*, в основі теперішньо-майбутнього часу яких з'являється звук [д], напр.: *і(ти)* – *ід-у, ід-еш, ід-е, ід-емо, ід-ете, ід-уть*; *сіс(ти)* – *сяд-у, сяд-еш, сяд-е, сяд-емо, сяд-ете, сяд-уть*; *бу(ти)* – *буд-у, буд-еш, буд-е, буд-емо, буд-ете, буд-уть*. Пояснюють цю зміну тим, що в спільнослов'янській мові були суплетивні корені у формі інфінітива та основи теперішнього часу *i- / ід-, сіс- / сяд-* [4: 253–254].

Наголос у дієсловах цього підтипу закріплений за флексією в усіх особових формах, за винятком дієслова *красити*, у якому наголос послідовно зберігається на корені, пор.: *вез(ти')* – *вед-у́, вед-éш, вед-é, вед-емо́, вед-етé, вед-у́ть*, але *крас(ти)* – *кράд-у, країд-еш, країд-у, країд-емо, країд-ете, країд-уть*.

Четвертий підтип утворюють дієслова з вільною основою, напр.: *взя(ти)*, *ду(ти)*, *жа(ти)*¹ 'зрізати', *жа(ти)*² 'стискати', *м'я(ти)*, *поча(ти)*, *тя(ти)*, а також усі похідні від них дієслова, що мають у своїй структурі префікси *в-*, *ви-*, *від-*, *до-*, *з-* (*зі-*), *за-*, *на-*, *об-*, *пере-*, *під-*, *по-*, *при-*, *про-*, *роз-* (*розі-*), напр.: *дути* → *в-дути*, *ви-дути*, *від-дути* і т.д. Сюди належать дієслова, які мають у своїй структурі зв'язаний корінь *-ня-* / *-йня-*, напр.: *від-ня(ти)*, *під-ня(ти)*, *пере-йня(ти)* та ін.

У процесі формотворення виявляються історичні чергування, зумовлені деназалізацією носових голосних [*а] та [*є], які на східнослов'янському мовному ґрунті не збереглися. Для іншомовного слухача ці зміни можна подати як чергування в усіх особових формах звуків: [а] та [у] зі звуками [м], [н], напр.: *взя(ти)* – *візьм-у*, *жа(ти)*¹ – *жн-у*, але *жа(ти)*² – *жм-у*, *тя(ти)* – *тн-у*, *поча(ти)* – *почн-у*. Щодо дієслова *ду(ти)* варто зауважити, що йому властиве явище граматичної надмірності, тобто особові форми можуть утворюватися, як зі збереженням кореневого голосного [у], напр.: *ду(ти)* – *ду-ю*, *ду-єш*, *ду-є*, *ду-ємо*, *ду-ете*, *ду-ють*, так і з його заміною звуком [м], напр.: *ду(ти)* – *дм-у*, *дм-єш*, *дм-є*, *дм-ємо*, *дм-ете*, *дм-уть*. Важливо не оминати увагою появи голосного звука [і] у словах з коренем *взя-* та *-ня-*, напр.: *взя(ти)* – *візьм-у* або *відня(ти)* – *віднім-у* і збереження м'якості кореневого звука [з'], пор.: [ў'ату] – [в'із'му].

Дієслова цієї підгрупи мають рухомий наголос, який у процесі словозміни переходить з кореня на закінчення, за умови втрати етимологічних голосних звуків, пор.: *ду(ти)* – *дм-у'*, але *ду-ю*. Винятками є дієслова з коренями *взя-* та *-ня-* / *-йня-*, в яких у формі першої особи однини наголошеним є закінчення, а в усіх інших формах – коренева морфема, пор.: *взя'(ти)* – *візьм-у'*, але *ві'зьм-єш*, *ві'зьм-є*, *ві'зьм-ємо*, *ві'зьм-ете*, *ві'зьм-уть*; *підня'(ти)* – *піднім-у'*, але *підні'м-єш*, *підні'м-є*, *підні'м-ємо*, *підні'м-ете*, *підні'м-уть*.

До **п'ятого підтипу** належать дієслова недоконаного виду з кореневою основою на *-оло-*, *-оро-*, напр.: *боро(тися)*, *коло(ти)*, *моло(ти)*, *поло(ти)*, *поро(ти)* та кореневоспоріднені дієслова доконаного виду, утворені за допомогою префіксів *в-*, *ви-*, *від-*, *до-*, *з-* (*с-*), *за-*, *на-*, *над-*, *пере-*, *по-*, *про-*, *роз-*, напр.: *бороти(ся)* → *ви-бороти(ся)*, *пере-бороти*, *по-бороти*; *колоти* → *в-колоти*, *ви-колоти*, *від-колоти* і т.д.

Творення особових форм від дієслів цього підтипу супроводжується усиченням кінцевого голосного звука [о] та заміною твердих кінцевих приголосних звуків м'якими у формі першої особи однини та третьої особи множини, напр.: *боро(ти)ся* – *бор-ю(ся)*, *бор-ють(ся)*; *коло(ти)* – *кол-ю*, *кол-ють* і т.д. Потрібно зауважити, що словозміна дієслова *молоти* пов'язана також з чергуванням голосного звука [о] з [е] в корені слова, пор.: *моло(ти)* – *мел-ю*, *мел-ють*.

Дієслова цього підтипу мають рухомий наголос. У формі першої особи однини він переходить на флексію, а в усіх інших формах зберігається на корені, пор.: *борó(ти)ся* – *бор-ю'(ся)*, але *бóр-єш(ся)*, *бóр-еть(ся)*, *бóр-ємо(ся)*, *бóр-ете(ся)*, *бóр-ють(ся)*.

Шостий підтип словозміни складають дієслова з вільним коренем, напр.: *ді(ти)*, *ста(ти)*, *тяг(ти)*, а також деякі дієслова зі зв'язаним коренем, напр.: *-дяг-*, *-почи-*, *-стрі-*, які не існують без зв'язку з префіксами *від-*, *з-* (*с-*), *зу-*, *на-*, *о-*, *пере-*, напр.: *о-дяг(ти)*, *на-дяг(ти)*; *від-почи(ти)*, *с-почи(ти)*, *пере-почи(ти)* та ін. Похідні дієслова, які утворюються від непохідних з вільною основою за допомогою префіксів *в-*, *від-*, *до-*, *з-* (*с-*), *за-*, *на-*, *о-*, *пере-*, *під-*, *по-*, *при-*, *роз-* входять до того самого типу

словозміни, пор.: *ді(ти) → по-діти, ста(ти) → від-стати, тяг(ти) → в-тягти, від-тягти* та ін.

Особливістю словозміни дієслів цього підтипу є поява приголосного звука [н] в усіх особових формах, що пояснюють як структурну ознаку класу – залишок суфікса *-ну-*, який втратила основа інфінітива [9: 315], напр.:

	<i>вста(ти)</i>	<i>зустрі(ти)</i>	<i>одяг(ти)</i>
		однина	
1 особа	<i>встан-у</i>	<i>зустрін-у</i>	<i>одягн-у</i>
2 особа	<i>встан-еш</i>	<i>зустрін-еш</i>	<i>одягн-еш</i>
3 особа	<i>встан-е</i>	<i>зустрін-е</i>	<i>одягн-е</i>
		множина	
1 особа	<i>встан-емо</i>	<i>зустрін-емо</i>	<i>одягн-емо</i>
2 особа	<i>встан-ете</i>	<i>зустрін-ете</i>	<i>одягн-ете</i>
3 особа	<i>встан-уть</i>	<i>зустрін-уть</i>	<i>одягн-уть</i>

Наголос у дієсловах цього підтипу постійно на корені, за винятком слів з коренями *-дяг-*, *тяг-*, у яких лише у формі першої особи однини наголошеним є закінчення, а в усіх інших – корінь, пор.: *вста́(ти) – вста́н-у, вста́н-еш, вста́н-е, вста́н-емо, вста́н-ете, вста́н-уть*, але *одяг(ти) – одягн-у́, одя́гн-еш, одя́гн-е, одя́гн-емо, одя́гн-ете, одя́гн-уть* та ін.

Сьомий підтип представлений кореневими дієсловами недоконаного виду *бити, вити*² 'з'єднувати в одне ціле', *лити, пити* та похідними від них дієсловами доконаного виду, в утворенні яких беруть участь префікси *в-*, *ви-*, *від-*, *до-*, *за-*, *з-* (*с-*), *на-*, *над-*, *об-*, *пере-*, *під-*, *по-*, *при-*, *про-*, *роз-*, напр.: *бити → в-бити, ви-бити, від-бити, до-бити, за-бити* і т.д.

Творення особових форм дієслів цього підтипу супроводжується усиченням кореневого голосного звука [и], що пов'язано з історичним явищем занепаду зредукованих голосних [*ы] та [*і] у слабкій позиції, пор.: *вию – *вьйу – в'ю* [9: 316]. Щодо дієслова *лити*, то поява довгого м'якого приголосного [л'] в усіх особових формах можна пояснити повною асиміляцією м'яким приголосним звуком [л'] наступного звука [й] в історичній формі *льйу, напр.:

	<i>би(ти)</i>	<i>ви(ти)</i> ²	<i>ли(ти)</i>
		однина	
1 особа	<i>б'-ю</i>	<i>в'-ю</i>	<i>лл-ю</i>
2 особа	<i>б'-єш</i>	<i>в'-єш</i>	<i>лл-єш</i>
3 особа	<i>б'-є</i>	<i>в'-є</i>	<i>лл-є</i>
		множина	
1 особа	<i>б'-ємо</i>	<i>в'-ємо</i>	<i>лл-ємо</i>
2 особа	<i>б'-ете</i>	<i>в'-ете</i>	<i>лл-ете</i>
3 особа	<i>б'-ють</i>	<i>в'-ють</i>	<i>лл-ють</i>

Наголос в усіх особових формах переходить з кореня на останній голосний звук закінчення, пор.: *би́(ти) – б'́-ю', б'́-є'ш, б'́-є', б'́-ємо́, б'́-ете́, б'́-ють*.

Восьмий підтип словозміни включає кореневі дієслова *жити, плисти, рости* та

похідні від них дієслова, у структурі яких виділяють префікси *ви-*, *від-*, *до-*, *за-*, *над-*, *пере-*, *під-*, *по-*, *при-*, *про-*, напр.: *жити* → *ви-жити*, *плисти* → *ви-плисти*, *рости* → *ви-рости* і т. д.

У процесі творення особових форм у коренях цих дієслів відбуваються різноманітні морфологічні зміни. В основі теперішньо-майбутнього часу дієслів з коренем *жи-* з'являється приголосний звук [в], напр.: *жи(ти)* – *жив-у*, *жив-еш*, *жив-е*, *жив-емо*, *жив-ете*, *жив-уть*. Історично це пояснюють тим, що „у ряді дієслів корінь перед нульовим суфіксом інфінітива становив поєднання однієї або кількох приголосних з одним голосним повного творення. У теперішньому часі їм відповідав корінь з нарощенням -v-: *ži-ti* – *živ-o* – *živ-e-ši*” [4: 337]. Особливістю словозміни дієслова *рости* є поява приголосного звука [т], пор.: *рос(ти)* – *рост-у*, *рост-еш*, *рост-е*, *рост-емо*, *рост-ете*, *рост-уть*.

Наголос в особових формах дієслів цього підтипу закріплений за флексією, пор.: *жи(ти)* – *жив-у́*, *жив-еш́*, *жив-е́*, *жив-емо́*, *жив-ете́*, *жив-у́ть* і т. д.

П'ятий тип становлять архаїчні дієслова *дати*, *їсти* та похідні від них утворення з префіксами *ви-*, *від-*, *до-*, *за-*, *з-*, *на-*, *об-*, *пере-*, *по-*, *при-*, *про-*, *роз-*, напр.: *дати* → *ви-дати*, *їсти* → *ви-їсти*, а також дієслова зі зв'язаним коренем *-віс(ти)*, які мають у своїй структурі по два префікси, напр.: *від-по-вісти*, *до-по-віс(ти)*, *за-по-віс(ти)* і т. д.

Щодо атематичного дієслова *бути* в теперішньому часі, то воно повністю втратило парадигму давніх особових закінчень в усіх слов'янських мовах. В українській мові сьогодні існують омонімічні особові форми теперішнього часу, представлені графемою *є*. Архаїчні форми вживають переважно в художній літературі зі стилістичною метою.

Для творення особових форм від дієслів цього типу використовують нетипові фінали *-м*, *-си*, *-сть*, *-мо*, *-сте*, *-уть* або *-ять*, які іноземний слухач змушений запам'ятовувати, звертаючи паралельно увагу на втрату звука [с] в коренях дієслова *їс(ти)* та дієслів на *-віс(ти)* і появу кореневого звука [д] у формі третьої особи множини усіх дієслів, напр.:

	<i>да(ти)</i>	<i>їс(ти)</i>	<i>до-по-віс(ти)</i>	<i>бу(ти)</i>
		однина		
1 особа	<i>да-м</i>	<i>ї-м</i>	<i>до-по-ві-м</i>	<i>є</i>
2 особа	<i>да-си</i>	<i>ї-си</i>	<i>до-по-ві-си</i>	<i>є</i>
3 особа	<i>да-сть</i>	<i>ї-сть</i>	<i>до-по-ві-сть</i>	<i>є</i>
		множина		
1 особа	<i>да-мо</i>	<i>ї-мо</i>	<i>до-по-ві-мо</i>	<i>є</i>
2 особа	<i>да-сте</i>	<i>ї-сте</i>	<i>до-по-ві-сте</i>	<i>є</i>
3 особа	<i>дад-уть</i>	<i>їд-ять</i>	<i>до-по-від-ять</i>	<i>є</i>

Наголос у дієсловах цього типу рухомий. Він переходить з кореня на закінчення, якщо воно матеріально виражене, пор.: *да́(ти)* – *да́-м*, *да-си́* або *ї́с(ти)* – *ї́-м*, *ї-си́* і т. д.

За певним типом словозміни закріплюються дієслова неповної особової парадигми та безособові дієслова. Різниця полягає лише в кількості можливих словоформ, що зумовлено їхнім значенням, пор.: *вечор-і(ти)* – *вечор-і-є*, *світ-а(ти)* – *світ-а-є*, *розвидн-я(ти)ся* – *розвидн-я-сть-ся* (перший тип), *ві-я(ти)* – *ві-є* (другий тип) і т. д.

Вміння виділяти типи словозміни може полегшити роботу викладача українсь-

кої мови як іноземної у процесі вивчення закономірностей творення особових форм дієслів теперішнього та майбутнього (доконаний вид) часу. Враховуючи особливості будови дієслова, а також морфонологічні зміни та акцентуаційні явища, які супроводжують процес словозміни, можна розмежувати те, що відтворюють за зразком, і те, що треба вивчити напам'ять. Іноземний слухач, звичайно, краще засвоює граматичні форми, творення яких відбувається типово.

Кожен із описаних типів словозміни дієслів можна зобразити у вигляді таблиць і додавати їх до підручників, посібників, словників, призначених для вивчення української мови в чужомовній аудиторії.

1. *Беспаленко В.В.* Специфика первичного обучения иностранцев русскому адъективному склонению. – К., 1974.
2. *Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинко І.І.* Історична граматики української мови. – К., 1962.
3. *Ионова А.Н.* О преподавании грамматики на начальном этапе обучения // Очерки по методике преподавания русского языка. – М., 1962.
4. *Бевзенко С.П., Грищенко А.П., Лукінова Т.Б.* та ін. Історія української мови: Морфологія. – К., 1978.
5. *Иштван Удварі* Передмова // Тараненко О.О. Словозміна української мови // *Glossarium Ukrainicum* 8. – Nyíregyháza, 2003.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. – 2-е вид., випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К., 2002.
7. *Остапенко В.И.* Обучение русской грамматики иностранцев на начальном этапе. – М., 1987.
8. *Паламар Л., Удварі І.* Практичний словник дієслівних форм української мови. – К., 1995.
9. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За ред. І.К. Білодіда. – К., 1969.
10. *Тараненко О.О.* Словозміна української мови // *Glossarium Ukrainicum* 8. – Nyíregyháza, 2003.
11. *Aleksander Szulc.* Słownik dydaktyki języków obcych. – Warszawa, 1997.
12. *Pirogova L.I, Makarow S.I.* Gonjugation of Russian. – М., 1966.

PERSONAL UKRANIAN VERB PARADIGM AS A LINGUISTIC AND DIDACTIC PROBLEM

Zoryana Matsiuk

Ivan Franko National University of L'viv

This article studies the criteria for dividing the Ukrainian verb into conjugation categories while taking into account the particulars of studying them in the foreign language context. Five basic types of verb paradigms are identified. The specifics of morphological and accent changes that accompany the formation of the present and simple future tenses are indicated.

Key words: Ukrainian as a foreign language, verb, personal paradigm, paradigm group.